

Wojciech Pasterniak

WPROWADZENIE DO DYDAKTYKI WARTOŚCI.
EDUKACJA LITERACKA W SZKOLE PODSTAWOWEJ (180 s.)
oraz O DYDAKTYCZNEJ TEORII WARTOŚCI (50 s.),
Oficyna Wydawnicza „Bios”, Goleniów 1991

W polu poszukiwań nowych myśli i tworzenia koncepcji pedagogicznych odkrywamy monografię W. Pasterniaka *Wprowadzenie do dydaktyki wartości. Edukacja literacka w szkole podstawowej* (180 s.) oraz rzecz będącą pewnym rysem problematyki powyższej pracy *O dydaktycznej teorii wartości* (50 s.). Obie książki wydane zostały w roku 1991 przez Oficynę Wydawniczą „Bios” w Goleniowie. Recenzowane prace ułożyć można w nurcie poszukiwań nowych rozwiązań programowo–metodycznych nauk humanistycznych – ściślej dydaktyki.

Wprowadzenie do dydaktyki wartości zawiera dwie, różniące się typem źródła, części. Do kręgu rozważań wokół kategorii głównych – wartości i dydaktyki literatury, zaliczyłabym trzy pierwsze rozdziały. Traktują one o teoretycznych kwestiach dydaktyki literatury jako nauki, o jej stadiach naukowego rozwoju, celach i materiale wychowania literackiego, a także metodach, zasadach i modelach edukacji literackiej. Kolejne pięć rozdziałów przybliży czytelnikowi technologię edukacji literackiej. Autor skupia uwagę na czynnościach nauczyciela i ucznia, organizacji pracy na płaszczyźnie projektowania i realizacji konkretnych działań dydaktycznych sterujących wiedzą. Omawiany proces dydaktyczny dotyczy wartości ujętych transcendentalnie: prawdy, dobra, piękna, wolności, sacrum, które zdaniem autora są wartościami stanowiącymi o istocie i sposobie istnienia człowieka w perspektywie uniwersalistycznej. Są to wartości nadające sens ludzkiemu życiu. Relacja kultura – człowiek w kontekście aksjologii dydaktycznej jest postrzegana na biegunowo ujętych odniesieniach „człowiek tworzy kulturę – kultura tworzy człowieka”. Szkolna edukacja literacka ma rozwijać kompetencje artystyczne, estetyczne i nadestetyczne w toku procesu „rozpoznania, rozumienia, akceptowania i respektowania norm kulturowych uznanych społecznie i sankcjonowanych światopoglądowo” (s. 30). Ogólnie rzecz ujmując są to rozważania na temat sposobu rozumienia nauk pedagogicznych, w tym dydaktyki literatury, w odniesieniu do wartości i relacji do kultury.

Uważam, że wśród głównych kategorii, którym jest poświęcona recenzowana praca, „wartości” zostały potraktowane mniej życzliwie. Wprowadzając czytelnika w alkwę sztuki dydaktycznej w relacji do wartości za swego rodzaju powinność należy uznać prezentację literatury przedmiotu w analizowanej kwestii i czynności takiej Autor podjął się. Jednakże dobór literatury jest specyficzny, z akcentem na wydania obcojęzyczne. Wszak

„wartość” jest centralnym pojęciem szeregu dyscyplin naukowych – głównie humanistycznych.

W recenzowanej pracy większość literatury krajowej to dzieła z obszaru aksjologii filozofii i kultury, co lokuje jednocześnie rozważania teoretyczne na płaszczyźnie tychże nauk. Stan wynikający z opóźnień teoretycznych rozwoju nauk pedagogicznych ma swoje odzwierciedlenie również w dydaktyce literatury. Jednostronność w rozumieniu celów edukacji literackiej nie tworzyła klimatu dla aktu poznania i procesu internalizacji wartości. Tym cenniejsze w przypadku pracy monograficznej są próby interdyscyplinarnego podejścia.

Problematyka wartości jest korzystniej wyeksponowana w drugiej z recenzowanych prac. Autor pisze: „prawdopodobnie wartości mają układ hierarchiczny, na co między innymi wskazują badania psychologiczne” (s. 31). Sądzę, że świat wartości jest i musi być ustrukturalizowany i zhierarchizowany, czego dowodem są (w literaturze rodzimej też) różne klasy, typy, dymensje, czy wymiary modalności wartości.

Wiedza o metodach nauczania pochodzi, zdaniem autora, z trzech, wzajemnie skorelowanych dziedzin życia: dorobku nauki, społecznej świadomości pedagogicznej i światopoglądu. Ta ostatnia „to wiedza o wartościach, głównie ostatecznych, będących celem wszystkich dążeń ludzkich (uświadamianych i nieuświadamianych) w tym także praktyki edukacyjnej” (s. 90). zamiennie stosuje tutaj autor określenia: „wartości ostateczne”, „nadrzędne”, „światopoglądowe” czy „nadestetyczne”, co, jak sądzę, lokowane jest w tym samym polu znaczenia, czy jako analogiczne. W trudnych zadaniach formułowania celów wychowania literackiego za naczelny uznaje W. Pasterniak problem bytu i istnienia człowieka. „Bez odpowiedzi na pytanie kim jest człowiek i jak przejawia się jego człowieczeństwo nie sposób racjonalnie budować teleologii wychowania” (s. 35). Wątek ten chciałabym podjąć za chwilę.

Teraz słów kilka o drugiej z recenzowanych książek *O dydaktycznej teorii wartości* będącej pewnym dopełnieniem *Wprowadzenia do dydaktyki wartości*. Bazując na wartościach dobra, prawdy, piękna autor mówi o programie edukacji aksjologicznej, wprowadzając taksonomię „figur myślowych” na „przedreceptyjne, receptyjne i poreceptyjne”. W tej pracy problematyka wartości jest obszerniej eksplorowana, wprowadzono rozróżnienie między bytem, wiedzą i wartościami oraz definicję operacyjną wartości jako wiedzy „o pewnych ideach szczególnego rodzaju”. Uznając powinnościowy charakter wartości, lokuje je W. Pasterniak w obszarze kultury (rzeczywistości humanistycznej).

Dydaktyka wartości do swych zadań zalicza trzy obszary badań: realnie istniejący człowiek, człowieczeństwo i ucłowieczanie, w myśl działań rozpoznawania, rozumienia, akceptowania i respektowania wartości. „Może w większym stopniu powinniśmy zwrócić uwagę na wartości ostateczne i jaśniej określić sens naszej egzystencji” – pisze autor (s. 7). „Opowiadam się natomiast za słusznością poglądu mówiącego, że człowiek posiada instynkt dobra i wrodzoną zdolność rozpoznawania czynów dobrych i złych (sumienie)” (s. 24). Wracając do kwestii poruszonych wcześniej i powyższych cytatów z tekstu *O dydaktycznej teorii wartości* uważam, że stanowisko autora w kwestii wartości ostatecznych jest wyraźnie dookreślone i konsekwentne.

W naukach społecznych jest istotne, by jak najbardziej zobiektywizować przedkładane treści, a swój system wartości oddzielić od dominujących tendencji czy ideologii.

Pedagogika była zawsze nauką ideologiczną i może warto, dokonując kroku do przodu w przemianach myśli pedagogicznej, podjąć próbę rozdzielenia wartości edukacji od ideologii systemu. Popieram uwagę W. Pasterniaka na temat zbyt szerokiego w tytule określenia „teorii”. „Zarys koncepcji” wydaje mi się bardziej adekwatny do treściowej zawartości pracy.

Patrząc na techniczną stronę obu prac z przykrością muszę stwierdzić, że wydawnictwo w Goleniowie nie stało na wysokości zadania. Występujące błędy obniżają jakość odbioru. A szkoda, poruszona problematyka jest istotna i społecznie doniosła, po mistrzowsku zrobione (zresztą ręką fachowca) części traktujące o dydaktyce literatury.

Dydaktyka wartości to dziedzina wiedzy, która do tej pory cieszyła się małym zainteresowaniem na płaszczyźnie teoretycznych dociekań. Pragnę zaakcentować, że recenzowane prace czynią krok w wypełnieniu tej luki, a także w poszukiwaniu nowego paradygmatu nauk pedagogicznych.

Bożena Olszak-Krzyżanowska